

Christoph BÖTTIGHEIMER – René DAUSNER (ur.), *Vaticanum 21. Die bleibenden Aufgaben des Zweiten Vatikanischen Konzils im 21. Jahrhundert*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2016., 795 str.

Katolička crkva je 2015. godine obilježila 50. obljetnicu svečanog završetka i zatvaranja Drugoga vatikanskog koncila. Prigodom toga svečanog jubileja u svim dijelovima svijeta organizirani su međunarodni znanstveni skupovi na raznim teološkim učilištima i sveučilištima. Tako je na Katoličkoj bavarskoj akademiji u Münchenu upriličen internacionalni kongres od 6. do 8. prosinca 2015. godine s više od četrdeset predavača koji su iznijeli svoj osvrt i smjernice, (ne)ostvarenja i recepciju koncilskog nauka u postkoncilskoj katoličkoj teologiji. Plod toga svečanog internacionalnog kongresa je veličanstveni zbornik radova, koji je izašao godinu dana poslije, 2016. godine, u izdavačkoj kući Herder, a koji su uredili Christoph Böttigheimer i René Dausner.

Zbornik ima 795 stranica i podijeljen je na tri dijela. Prvi dio: *Eröffnungspodium: Zum internationalen Stand der Konzilsrezeption* donosi četiri priloga: Massimo Faggioli, *Francis and the New Beginning of Vatican II. Challenges and Prospects* (9–37); Christoph Theobald, *Rezeption und Zukunftspotential*

des Zweiten Vatikanischen Konzils (38–44); Eva-Maria Faber, *Zum internationalen Stand der Konzilsrezeption – Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven. Antworten auf Prof. Dr. Massimo Faggioli* (45–49); Peter Hünemann, *Zum internationalen Stand der Konzilsrezeption – Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven. Antworten auf Prof. Dr. Massimo Faggioli, Prof. Dr. Christoph Theobald* (50–56). Prvi dio zbornika donosi dva izlaganja i zatim osvrt na ta dva izlaganja prvog dana kongresa 6. prosinca 2015. godine.

Izlaganje Massima Faggiolija pobudilo je veliko zanimanje slušateljstva i izazvalo mnoštvo pozitivnih stavova, ali i pokoju kritiku. Tekst je objavljen na engleskom jeziku. Faggioli iznosi tezu kako je s papom Franjom započela »druge recepcija« Koncila, koju papa Franjo provodi više djelima nego svojim govorima, tj. provodi u praksu duh Koncila, napose smjernice koje je zacrtao *Gaudium et spes*, čija recepcija treba tek započeti u pastoralnom djelovanju Crkve prema suvremenim izazovima svijeta (usp. 33–35). *Gaudium et spes* je most koji povezuje nauk i duh Koncila s postkoncilskim dje-

lovanjem Crkve. Također u svojem članku Christoph Theobald govori slično kao i Faggioli da je *Gaudium et spes* »jedan pastoralni *modus procedendi*« za budućnost Crkve u kojem se zrcali i njezin *modus agendi* u Kristu (usp. DH 11), kao i njezin *modus conversationis* (usp. DV 7), posebno prema onima najsiromašnijima i najugroženijima, a u tome se sastoji mesijanska vizija Crkve (41–44).

Drugi dio zbornika, koji je najopsežniji, nosi naslov *Referate und Impulse der Workshops* i podijeljen je na dvanaest tematskih cjelina, a svaka cjelina počinje svojevršnim uvodom u sadržaj tematske cjeline. *Freiheit und Glaube*: Marianne Heimbach-Steins – Saskia Wendel, *Einführung*; Volker Gerhardt, *Über äußere und innere Freiheit im Glauben* (62–68); Georg Essen, »... diese Freiheit schätzen unsere Zeitgenossen hoch und erstehen sie leidenschaftlich« (GS 17). *Anmerkungen zum Verhältnis von Katholizismus und Freiheit* (69–77); James F. Keenan, *Collective Conscience and Collective Guilt* (78–86). Izdvojit ćemo članak američkoga katoličkog moralnog teologa J. F. Keenana u kojem analizira br. 16 konstitucije *Gaudium et spes*, koji progovara o savjesti i ulozi i značenju konstitucije u postkonzilskoj obnovi moralne teologije, napose u bioetičkoj problematici i u pitanjima seksualne i bračne etike, počevši od *Casti Connubi* (1930.) preko *Humanae vitae* (1968.) do *Amoris laetitia* (2016.).

Druga tematska cjelina nosi naslov *Theologie als Wissenschaft* i sastoji se od sljedećih radova: Gerhard Kruij

– Alexander Loichinger, *Einführung*; Christa Schnabl, *Zur Bedeutung der Theologie(n) an öffentlichen Universitäten – Reflexionen aus der Perspektive einer Universitätsleitung* (89–98); Claus Arnold, *Theologie als Wissenschaft – Anmerkungen eines Kirchenhistorikers* (99–106); Michael Schramm, *Theologie als Wissenschaft* (107–114); Alexander Loichinger; *Theologie als Wissenschaft im interdisziplinären Austausch* (115–122). Svi autori druge tematske cjeline slažu se kako današnja katolička teologija više nego ikada prije treba imati interdisciplinarni karakter i kako treba biti intenzivnije uključena u društvena i politička aktualna događanja te na taj način opravdati svoju prisutnost u sveučilišnom i intelektualnom krugu zapadne Europe.

Treća tematska cjelina nosi naslov *Theologie und bischöfliches Lehramt* i donosi tri izlaganja. Uvod u tu tematsku cjelinu napisali su urednici zbornika Christoph Böttigheimer i René Dausner. Ostala izlaganja su: Peter Neuner, *Lehramt und Theologie* (126–140); Jürgen Werbick, *Die Freiheit der Theologie – und ihre kirchliche Rückbindung* (141–158); Klaus Unterburger, *Unfehlbarer Glaube, Glaubenssinn und pastorales Lehramt in historischer Perspektive* (159–169). Neuner i Werbick u svojem izlaganju ističu kako je Drugi vatikanski koncil u odnosu učiteljstva i teologije otvorio novu perspektivu, koja još nije dokraja zaživjela, ali su vidljivi znatni pomaci nego što su to bili prije Koncila, osobito u pitanju o slobodi teološkog istraživanja.

Četvrta tematska cjelina progovara o reformi crkvenih struktura i naslovljena je *Reform kirchlicher Strukturen* te donosi dva izlaganja na tu temu. Uvod su napisali Franz Xaver Bischof, Gerd Häfner i Johanna Rahner. Prvo izlaganje predstavio je Adrian Loretan, a naslovljeno je *Das Volk Gottes und seine Verfassung. Ein menschenrechtlicher Beitrag* (174–201), a u njemu stavlja deklaraciju *Dignitatis humanae* u središte izlaganja. Drugo izlaganje donosi Bradford E. Hinze, *Synodality and Democracy. For We the People* (202–210), koji naglašava vrijednost solidarnosti i demokratskih načela za Božji narod u Crkvi.

Peta tematska cjelina naslovljena je *Innerchristliche Ökumene* i dolazi s uvodom Thomasa Bremera i Marie Wernsmann i s popratnom riječi Petera Hünermanna (211–216). Ta cjelina donosi sljedeća izlaganja: André Birmele, *Zum Stand der derzeitigen ökumenischen Bemühungen* (217–234); Paul D. Murray, *Receptive Ecumenism* (235–248); Evgeny Pilipenko, *Dogmatisches Denken und Ökumenisches Ethos. Eine kritische Betrachtung des problematischen Verhältnisses in der Orthodoxie* (249–262); Myriam Wijlens, *Kirche und Kirchen: Rechtsinstitutionen im Prozess der wachsenden Einheit* (263–274). Izdvojit ćemo članak ruskoga pravoslavnog teologa Pilipenka iz Moskve u kojem donosi razvoj dogmatskog mišljenja kroz povijest Crkve s posebnim osvrtom na Istočnu crkvu i kritiku spram zakašnjelog i sporog ekumeniskog otvaranja (260–262).

Šesta tematska cjelina donosi važnu i nezaobilaznu temu za Crkvu koju je Koncil pokrenuo – *Kirche und Judentum*. Uvod je napisao Josef Wohlmuth kao i prvo izlaganje pod naslovom *Nostra aetate 4 – Vermächtnis und künftige Herausforderung* (278–296). Ostala izlaganja su: Reinhold Boschki, *Ohne Erinnerung kein Dialog. Nostra aetate im Schatten der Shoah* (297–313); Micha Brumlik, *Versuch »Nostra aetate 4« und die Folgen mit dem Blick von Franz Rosenzweig zu beurteilen* (314–319); Erwin Dirscherl, *Die gnadentheologischen Implikationen von Nostra aetate 4. Der Wille Gottes und seine Konsequenzen für die Konstellation von Typos und Antitypos* (320–341). Iznesene su važne spoznaje ne samo za odnos Crkve i Izraela nego je ponajprije aktualizirano značenje starog Izraela za Crkvu i njezinu teologiju, stoga ta šesta tematska cjelina drugog dijela zbornika stoji ne samo kao njegova sredina nego i kao središte slova i duha tog zbornika kao i internacionalnog kongresa općenito.

Sedma tematska cjelina naslovljena je *Offenbarungsanspruch und Pluralität der Religionen* s uvodom Klaus Müllera i sadrži tri izlaganja: Marcello Neri, *Rezeption von Dei verbum und Nostra aetate in den Vereinigten Staaten* (348–367); Giorgio Sgubbi, *Selbstmitteilung Gottes, Notwendigkeit und Freiheit. Fundamentaltheologische Überlegungen ausgehend von Dei verbum* (368–386); Christoph Theobald, *Zur Rezeption und Fortschreibung von Dei verbum und Nostra aetate* (387–399). U ovim izla-

ganjima dolazi do izražaja odnos i značenje kršćanske objave naspram drugih religija i tematizira se korelacija dvaju važnih koncilskih dokumenta *Dei verbum* i *Nostra aetate*.

Osma tematska cjelina naslovljena je *Interreligiöser Dialog und Mission*. Uvod je napisala Margit Eckholt, a sastoji se od triju izlaganja: Christian Bauer, *Diakonische Mission? Konzilstheologische Inspiration aus Gaudium et spes und Ad gentes* (403–425); Felix Wilfred, *Die Rezeption des II. Vatikanums in Asien* (426–446); Birgit Weiler, *Zeichen der Zeit heute: indigene Theologien, Bedrohung des Amazonasgebietes und »Buen vivir« (Gutes Leben). Herausforderungen in weltkirchlicher Perspektive* (447–460). Bauer iznosi povezanost broja 22 u *Gaudium et spes* (kristološki klimaks čitave pastoralne konstitucije) s brojem 7 *Ad gentes* i iščitava ga u misionarskoj perspektivi, a Felix Wilfred donosi ostvarenja koncilskih smjernica u Crkvi u Aziji, koja je na azijskoj sinodi 1998. godine iznijela pastoralni i evangelizacijski program djelovanja Crkve u duhu Koncila. Možemo reći da je najaktualniji članak onaj Brigit Weiler o amazonskom pitanju, jer je u listopadu 2019. godine održana sinoda o Amazoniji u Vatikanu.

Deveta tematska cjelina progovara o liturgiji i naslovljena je *Liturgie und Inkulturation*. Uvod je napisao Benedikt Kranemann, a donosi dva izlaganja: Arnold Angenendt, *Das Hochgebet und die postkonsekrationische Opferung* (464–476); Gerard Rouwhorst, *Liturgische Inkultu-*

ration seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil (477–488).

Deseta tematska cjelina je *Glaube und Bildung*. Uvod je napisao Harald Schwillus, a donosi tri izlaganja: Dietrich Benner, *Bildung und Religion nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil. Über ihre Beziehungen angesichts pädagogischer und theologischer Grenzen von personeller Autonomie, emanzipativer Aufklärung und positiver Mündigkeit* (491–512); Monika Jakobs, *Glaube und Bildung nach dem Zweiten Vatikanum* (513–525); Cyprian Rogowski, *Glaube und Bildung in der säkularen Welt. Überlegungen aus polnischer Sicht* (526–537).

Jedanaesta tematska cjelina obrađuje odnos Crkve i komunikacijskih sredstava, a naslovljena je *Kirche und mediale Öffentlichkeit*. Uvod je napisao Bernd Trocholepczy. Izlaganja donose sljedeće teme: Jürgen Pelzer, *Facebook als Instrument des Aggiornamento. Eine Theologie der Resonanz Erfahrung in sozialen Medien* (541–555); Hildegard Wustmans, *Soziale Medien und Vergegenwärtigungen des Konzils* (556–564); Jan Kuhn, *Digital authentisch kommunizieren. Wie Kommunikation über Glauben/Religion mit Jugendlichen gelingen kann* (565–572). Zanimljiv je članak Jürgena Pelzera ne samo po samom naslovu nego i sadržajno. Donosi prednosti društvene mreže Facebook za suvremenu evangelizaciju, ali naravno i kritičku stranu te društvene mreže kao i općenito komunikacijskih sredstava.

Posljednja, dvanaesta, tematska cjelina odnosi se na odnos stvaranja i

ekologije i naslovljena je *Schöpfung und Ökologie* s uvodom Andreasa Lienkampa i Georga Steinsa, a sastoji se od triju izlaganja: Georg Steins, »*Gerechtigkeit soll sprießen*« (Jes 45,8). *Ein Lektürevorschlag für die biblischen Schöpfungstexte* (577–585); Andreas Lienkamp, *Schöpfung und Ökologie in Gaudium et spes. Eine Relecture aus christlich-umweltethischer Perspektive* (586–613); Gerd Weckwerth, *Vom »Hymnus an die Materie« zur »Liebe zur Erde und ihrem greifbaren Werden«*. *Die Schöpfungsglaube und Evolution verbindende Umweltethik Teilhard de Chardins* (614–625).

Treći dio zbornika nosi naslov Öffentliche Podiumsdiskussion: »*Das Konzil – Ein neuer Beginn*« (Karl Rahner). Diskusija o Rahnerovoj knjizi *Das Konzil – ein neuer Beginn* ne odnosi se samo na tumačenje glavnih teza Raherove knjige nego ponajprije analizira koliko se u postkonzilskoj teologiji ostvarilo ono što je Rahner predvidio da će se događati sa slovom i duhom Koncila, i da zapravo Rahnerova tvrdnja da će trebati proći pedeset godina da se počne događati re-

cepcija Koncila, stoji ali da je sada zapravo na snazi to da jer riječ o početku jednog novog početka za Crkvu i njezinu teologiju. Zadnji dio zbornika obuhvaća četiri izlaganja: Karl Lehmann, »*Darum geht zu allen Völkern...!*« (629–636); Massimo Faggioli, *Response to Cardinal Lehmann lecture* (637–642); Bernardeth Carmen – Caero Bustillos, »*Es war ein Konzil in Freiheit und Liebe*«. *50 Jahre Vatikanisches Konzil und die christliche Teología India* (643–650); Annemarie C. Mayer, *Das Zweite Vatikanische Konzil: »Der Anfang eines neuen Anfangs«* (651–654).

Od 655 do 659 stranice nalazi se popis urednika zbornika, organizatora, izlagača i autora članaka. Na kraj zbornika uvršteno je izvješće o kongresu koji je bio u Parizu od 12. do 15. travnja 2015. godine pod naslovom *50 Jahre nach dem II. Vatikanischen Konzil. Theologen der Welt beraten*. Izvješće o temama i raspravama s kongresa u Parizu započinje na 663. stranici, a završava na 785. stranici. Zadnjih deset stranica zbornika donosi osobni registar.

Tomislav Smiljanić

Tomislav Janko ŠAGI, *Duhovne poruke. Provincijska pisma i poslanice braći Ilirske kapucinske provincije od 1955. do 1958.*, Kapucinski samostan sv. Mihaela – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., 112 str.

Kršćanska sadašnjost i Kapucinski samostan sv. Mihaela posthumno su publicirali petnaest poslanica i pisama znamenitog pokojnog prof. Tomislava Janka Šagi-Bunića, koja je uputio bra-

ći redovnicima za vrijeme trogodišnje službe provincijalnog ministra pod naslovom: *Duhovne poruke. Provincijska pisma i poslanice braći Ilirske kapucinske provincije od 1955. do 1958.* U početku je